

# TREĆI DIO.

## Prijegled časopisâ.

NAPISAO DR. D. BORANIĆ.

**Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина.** Издава Българското книжовно дружество. Книга XIX. Нова редица книга първа. София. 1903.

S ovom XIX. knjigom preuzelo je Сборникъ od ministarstva za narodnu prosvjetu „Bugarsko kniževno društvo“, koje će ga pod istom redakcijom i u istom smjeru dalje izdavati i nastojati, da mu uz pomoć starih i novih suradnika i raširi područje. Glavnu brigu oko Сборника i dalje vodi L. Miletić, koji je i u ovoj knjiži napisao opsežnu raspravu *Нашимъ павликяни* (s. 1—369). Ime pavličani poznato je danas u sjevernoj i južnoj Bugarskoj; ono je ostatak stare pavličansko-bogomilske jereze, a pripada bugarskim katolicima. No ime „Българи католици“ sve više potiskuje u zaborav staro ime pavličani. Pisac prati razvoj pavličanske jereze kroz XIV. i XV. vijek i opširno govori o misionarskome radu frañevačkoga reda u Bugarskoj u XVI. i XVII. vijeku, koji je organizirao katoličku crkvu u sjevernoj i južnoj Bugarskoj. Dalje opisuje pavličanska naselja, i to ne samo ona, koja i danas postoje, već i ona, kojih je s vremenom nestalo. U XVIII. i XIX. vijeku pavličana najviše ima u Nikopolskoj eparhiji, gdje su ih i najviše progonili, te su se oni morali seliti u Rumuñsku i Ugarsku (Banat). U XVIII. vijeku zamjenjuju frañevce pasionisti, među kojima se osobito ističe Fereri, a u okolini Plovdiva djeluju redemptoristi i kapucini (Andrija Kanova), koji su otvorili u Plovdivu i pavličanski duhovni seminarij. Pasionisti su mnogo nastojali oko toga, da pavličane oduče od starih narodnih praznovjerica, te iz njihova rada doznavamo za neke narodne običaje; tako je na pr. narod žrtvovao samodivama, da ih ublaži (t. zv. kurban); kad bi se sagradila nova kuća, činila bi se „služba“, t. j. žrtvovala bi se „kućnome bogu“ kokoš, riba ili janje; kad bi umrlo u kući čelade, valjalo je ovršiti „razdavañe“: ako je umr'o čovjek, zaklali bi jare, ako žena, ovcu, ako momak, pijetla itd., to bi svi zajedno uz neke molitve pojeli, a treći dan izvršili obred

„zleće“. Mnogo su se bojali „paleusnika“ ili „vrkolaka“ (od prilike naš „vukodlak“) te su gledali na različne načine da ga umilostive. Misionari su nastojali i oko toga, da provedu reformu narodnoga odijela i oduče narod od starih igara; ustajali su protiv starih ženidbenih običaja i sijela itd.; no to im je dakako slabo polazilo za rukom. Veće su uspjehe postigli u moralnoj odgoji naroda. Oni su stvorili i neku pavličansku književnost, koja se javlja u drugoj polovini XVIII. vijeka. Kako su glavni misionari dolazili s naših strana (poglavito iz Dalmacije), donijeli su sa sobom i talijansku grafiku i u bugarski jezik unijeli mnoštvo hrvatskih elemenata. Pavličanska književnost služi poglavito crkvenim potrebama, glavni su joj predmet pjesme, koje su ponajviše imitacije hrvatskih crkvenih pjesama (na pr. iz Jajića). Prva štampana pavličanska knjiga potječe iz godine 1846., a prije su se služili rukopisima. Mislili su misionari i na gramatiku (prvu je napisao o. Eduardo) i na rječnik talijansko-bugarski (od istoga pisca). Osim moralno-poučnih spisa ima pokusa i dramskoga rada (na pr. „Genoveva“ od o. Eduarda). U ovoj raspravi L. Miletić savjesno prikazuje sav književni rad pavličana i analizira jezik, kojim su se u svojim djelima služili. Na kraju rasprave (s. 311—363) dodao je priloge, u kojima navodi narodna imena u južnih i sjevernih pavličana i nove izvore za povijest njihovu. Ova studija može mnogo u čemu zanimati i našega književnog historika, koji se bavi književnošću crkvenoga smjera.

Profesor B. Conev nastavlja svoja istraživanja *Към историята на български езикъ* te podaje *prijegled bugarskih govora* (s. 1<sup>a</sup>—61) s obzirom na akcente. Ovdje se prvi put potpuno i jasno prikazuje akcentuacija bugarskih dijalekata u svemu svojem šarenilu, te će ovaj prilog unijeti nov život u istraživanje naglaska i u drugim slavenskim jezicima. U drugom prilogu objašnjava pisac odnošaj *bugarskoga jezika prema ostalim slavenskim jezicima* (s. 62—88). Razloživši karakterističke pojave, po kojima se bugarski jezik razlikuje od pojedinih slavenskih jezika, a po kojima se s njima podudara, dolazi do ovih rezultata: 1. Bugarski Sloveni, prije negoli su se doselili na Balkansko poluostrvo, živjeli su u susjedstvu sa Slovencima, Hrvatima (misli kajkavce), Slovácima, Polácima i Rusima; Česi i Srbi (misli štokavce) nijesu bili u njihovoj blizini. 2. Već u to vrijeme imao je bugarski jezik one fonetske osobine, koje nalazimo u najstarijim spomenicima ćirilometodijske književnosti, a mimo druge osobine, koje se javljaju u drugim jugoistočnim slavenskim jezicima, imao je poglavito još i ove: *tj-dj* = *ш-жъ* i *ш'-жд'*; *ж* = *ѣн*; *ѧ* = *'ѣн* i *ѣн*; *ѣ* = *ѣ* i *о*, *ѣ* = *'ѣ* i *ѣ*; *рѣ* = *рѣ*, *лѣ* = *лѣ*; *ѣ* = *ѣа*; *чрѣ* = *чрѣ*; *ѣ* = *ѣи*; akcent = slobodan. — P. K. G ж б j o v u članku *По говора въ гр. Видинъ* (s. 1—29) prikazuje bugarski dijalekt u okrugu vidinskom i u uvodu priopćuje nekoliko crtica o tamošnjem narodu.

Raspravni dio ove knjige završuje studija T. Karajovova: *Материали за изучаване Одринския вилаетъ* (s. 1—192). Tu dolazi: geografski prijeleg, administrativna podjela, naseља (statistika, mjesta,

<sup>1</sup> U ovoj novoj seriji ima svaka rasprava svoju osobitu paginaciju.

karakteristika naselja), zanimanje stanovnika (ratarstvo, stočarstvo, vinogradarstvo, svilarstvo, obrt, ribarstvo, solarstvo, trgovina, zanati), općila (železnice, ceste, telegraf i pošta), uprava (administracija, prihodi i rashodi, pravosuđe), vojska, emigracija, prosvjeta (škole pravoslavne, katoličke i turske, crkva). Svako je poglavlje popraćeno mnoštvom statističkih tablica. Folklor odrinskoga vilajeta ovdje nije prikazana; ali u području, na koje je radnja stegnuta, dobivamo potpunu sliku o pomenutome vilajetu. I nama bi ovake studije o pojedinim županijama dobro došle. Radovi ove ruke vrlo su potrebni i korisni, a uza to štošta objašnjavaju i u pojavama narodnoga života u užem značenju.

U odjelu „materijali“ priopćuje V. Dečev članak *Срѣднородопско овчарство* (s. 1—92). Pisac je ovdje tako opsežno i temeljito obradio svoj predmet, da članak može služiti ugledom, kako valja prikazivati pojedino područje narodnoga života. U uvodu govori o srednorodopskim golemim planinama, u kojima se nalaze ovčarska sela. Opisuje običaje i nošnju ovčara. Zatim prikazuje srednorodopsku kuću, u kojoj nalazi tri glavna tipa: čisti seoski (najstariji), kolibarski i gradski (najnoviji). Točno je opisan gazdaluk pa ovčari, koji se dijele u tri stepena: *kapučerče* (pomoćnik, koji radi kod kuće), *malešina* (pomoćnik, koji već ide za ovcama) i *pravi ovčar*. Dalje se prikazuje ovčarstvo na malo i na veliko; prezimak ovaca na Rodopi i u Plovdivskom i Eniždenskom poļu; svi obredi i običaji, koji su u svezi s ovčarstvom; različne vrste torova i ovaca; proizvodi od ovaca. Posljednje poglavlje govori o ovčarskom brojeću, mjerama, bilježima, o vjerovanjima i gatañu. Uz tekst se nahodi mnoštvo slika, koje lijepo objañuju pripovijedañe; navlastito je zanimljiva slika ovčje pleće, gdje su prikazani oni znakovi, po kojima se gata. — E. Sprostranov priopćuje *Приказки отъ село Църско* (s. 1—131) u bitolskome kraju (Makedonija). Narodne su pripovijetke ovako poređane: 1. o zlim duhovima; 2. svetačke; 3. iz ljudskoga života; 4. fantastičke. Ovome obilnom zborniku znatno diže vrijednost to, što se uz pojedine pripovijetke odmah navode varijante iz mnogih drugih zbornika indoevropskih narodnih pripovijedaka.

**Живая старина.** Периодическое издание отдѣленія этнографіи Имп. русс. географ. общества. Ред. В. И. Ламанскій. Год. XII. Вып. 1—4. С.-Петербургъ 1902.

Al. Haruzin: *Крестьянинъ Австрійской Краины и его постройки* (I. 1—32). Pisac ovdje najprije podaje kratak povjesni prijedlog, opisuje prirodne, gospodarske i kulturne prilike Krañske, a zatim prelazi na glavni svoj posao te prikazuje razvoj i osobine seļaćkih krañskih zgrada. Osobite mjesne prilike u Krañskoj podale su bileg i gospodarskim zgradama. Budući da se žito ne može ostaviti da se suši na mjestu, gdje je požeto, to se u Krañskoj i nijesu mogla razviti onakova guma, kakva na pr. nalazimo kod Velikorusa. Zato su se gospodarske zgrade tako razvile, da služe za sušenje sijena i žita, za mlaćenje i čuvañe letine, za čuvañe sijena i napokon za stan stoci. Najjednostavniji je tip zgrade za sušenje: ostožje (*ostojca*), koje se

utakne u zemlju okomito, a na n se naslaže usjev (trava, bob itd.). Gdje je gazdaluk mañi, tamo ostožje stoji bez reda, inače je poređano u jedan ili u dva reda. Ostožje je pokrito kapom od slame, koja ga štiti od dažda. Sastavi li se više ostožja s pomoću unakrštenih greda, nastaje prelazni tip k osobitoj zgradi — *stogu* (zove se i: *kozolec*). Stog je raširen po svoj Krañskoj i podaje nezinim polima osobitu fizionomiju. Stog je pokriven velikim krovom, a inače je odozdo otvoren; imade više odjela, koji služe za spremañe usjeva, kola, oruđa itd. Vrsta stoga je *panter* (ili *kozolec samec*), koji se nahodi samo u sredñoj i doñoj Krañskoj, a pretvorio se u nekim krajevima u dvostruki panter, koji je određen za trojaku službu: strane su mu za sušeñe, sredina za kola, a tavan za sijeno. Iz ovoga se razvio drugi tip gospodarske zgrade, t. zv. *skeden*. On ima dva odjela: u doñi se spremaju kola, a gornji je pokrito gumno i ujedno hambar za čuvañe sijena i usjeva. Na gornji odio vode jestve (stariji oblik), a doñi je često sagrađen od kamena. Posljedñi je tip gospodarske zgrade *kočne*: četvorouglasta koliba od neotesanih brvana, pokrita drvenim krovom. Najobičnija je u gorskim krajevima te služi za čuvañe sijena, a doñi odio i za ovce. Na kočnu je nalik *košta*, koja se samo mjestimice nahodi. Isporedi li se starinska kuća (t. zv. *kajža*) s koštom, opaža se velika sličnost, koja nas nagoni na zaključak, da se isprvični tip kuće razvio iz posljedñega tipa gospodarske zgrade. Krañska je kajža slična velikoruskoj „izbi“ te se s vremenom razvila u sastavljenu i karakterističnu kuću. Sastavljen tip prikazuje ona kajža, uz koju se prigradio skeden; u ñe su malena isprva okna povećana, krov se spustio nad okna. Daji je stepen u razvoju krañske kuće bio taj, da se temelj počeo graditi od kamena, prozori su dobili tipički četvorokutni oblik i gvozdene rešetke, mjesto slame pokrivala se kuća drvetom itd. Gdje se javlja kamena građa, ondje nastaju kuće od dva poda (kata); osnovni tip i dvokatnici ostaje isti, samo dobiva galeriju, koja je pokrivena. Krañska je kuća bez ornamentalnih nakita (osim nešto malo na galeriji), ali to naknadnje dekorirañe zelenilom, navlastito lozom (i u onim krajevima, gdje se ona inače ne sadi), pak različnim cvijećem, a to čini, te se bijele kuće doimaju veselo i slikovito. Krajevi, što okružuju Krañsku, pa i južni dio same Krañske, imaju već drugi tip kuće. Istina je, krañski tip javlja se i u južnome dijelu Štajerske i Koruške, t. j. ondje, gdje žive Slovenci, no dale na sjever slovenske se zgrade zamjeñuju drugim oblicima izvora germanskoga (poglavito tipovi: alemanski, franački, saski i türinški). No i ovaj krañski tip nije ostao čist od spojañih utjecaja i on se s vremenom modificirao poglavito u tom, što je primio galeriju, koja time, što je pokriva, pokazuje svoj alemanski izvor (zove se *gang*!). — Isti pisac počinje pripćivati i *Матеріалы по исторіи развитуя славянскихъ жилищъ*, gdje je prvi prilog *Жилище словеница Верхней Крайны* (III/IV. 359—357). Ova je radña dopuna onoj prvoj, te pisac u ñoj prikazuje proste, sastavljene i odjelite zgrade na Goreñskom. Kao uz predašñu tako i uz ovu raspravu dolazi mnoštvo slika i nacerta, koji potpuno osvjetljuju pišćevo razlagañe. Ovdje je goreñska kuća s ostalim zgradama opisana onako točno i lijepo, kao što

je bosansko-hercegovačka u poznatoj Meringerovoj knizi. — U povodu Haruzinove prve radne izdala je redakcija „Жив. стар.“ opširno *Руководство для собиранія свѣдѣній о крестьянскихъ постройкахъ* (I. 102—112), te će se ovaj predmet početi sad u Rusiji življe obrađivati; dosada na sejačke zgrade nijesu ondje svraćali dovoljne pažnje.

Neki prinosnici i u ovome godišnjaku, kao i u predašnjima, opisuju pojedine krajeve s folklorskoga gledišta. Tako E. Dmitrovska opisuje *Русские крестьяне Олонецкой губернии* (II. 131—138), poglavito poetičku stranu njihova života. — B. Moškov piše *О литовцахъ Сувалской губернии* (I. 119—122). — E. A. Bekšejeva opisuje *Нагайбаки* (II. 165—181), tatarsko jedno pleme u guberniji orenburškoj, u kojemu živi tradicija, da su oni potomci arskih Tatara, koje je krstio Ivan Grozni. Nagajbaci već od starine služe u ruskoj vojsci kao vrsni kozaci. U članku se opisuje njihov život, običaji i vjerovanja, po čemu se ne razlikuju mnogo od ostalih tatarskih plemena. — Sličan je članak K. D. Loginovskoga *О бытъ казаковъ Восточнаго Забайкалья* (II. 182—200), u kojemu je osobito zanimljivo poglavlje o rovašima i o seoskim drvenim koledarima, koji su ovdje reproducirani u slikama. — V. Jasević-Borodajevska prikazuje *Сектантство въ Киевской губернии* (I. 33—74); govori o poznatim sektama „baptista“ i „maľovanaca“, koji su jako rašireni po kijevskoj guberniji; opisuje njihov život, vjerovanja, običaje i navodi primjere njihove poezije, koja je posve religiozna. — V. N. Dobrovolski opisuje *Свадебный обрядъ въ Калужской губернии* (II. 214—236) te priopćuje mnogo lijepih pjesama, što se pjevaju uz ženidbene običaje, koji se inače mnogo ne razlikuju od poznatoga tipa velikoruske svadbe. — A. A. Šustikov skupio je u članku *Простонародное лѣчение болѣзней въ Кадниковскомъ уѣздѣ* (II. 201—206) rukovet narodnih lijekova za različne bolesti; recepti se dosta podudaraju s receptima, što ih u ovom svesku „Zbornika“ nalazimo iz Polica. — G. Iv. Peškević: *Роль мѣсяца при распредѣленіи работъ у Литовцевъ Поневѣжскаго уѣзда* (III/IV. 437—441). Pisac pripovijeda, da Litvini rečenoga kraja ne počnu nikaki posao, da se prije ne posavjetuju s mjesecom. U mjesecu vide — kao i mnogi drugi narodi — čovjeka te kazuju, kako je onamo dospio: Iz kupke je u davno vrijeme izišao gô čovjek, da donese sebi vode; držeći vjedro na plećima upita on lude: Zašto je danas tako tamno? — „Kakvo tamno? Ne vidiš li, da svijetli mjesec?“ — Moja je stražnica svjetlija od mjeseca! povikne čovjek, no u taj ga čas nestane. Kad su ljudi pogledali na mjesec, opaziše u njemu toga golog čovjeka s vjedrom na plećima; tamo će on stajati do sudnoga dana. Litvini mnogo gataju u mjesec prije svakoga rada; na pr. grah siju samo o mlađu, jer će mu se tada bolje vezati strukovi; kuću vaľa početi graditi u vrijeme posljednje četvrti, bit će stalnija; kosa se striže o mlađu, da bi bolje rasla itd. Mjesec odlučuje i kod poroda; često se pomiće u narodnoj medicini; po njemu se može pogoditi budućnost, na pr. ako Božić pada o mlađu, bit će kišljivo leto itd.

I u ovome godišnjaku ima nekoliko prinosa iz područja narodne poezije. V. Kaminski pod natpisom *Матеріалы для характеристики*

*малорусскихъ говоровъ Подольской губернии* (I. 75—96) priopćuje oko 70 lirskih narodnih pjesama, koje se ističu istim lijepim osobinama, kojima i druge maloruske pjesme. — V. Ostančuk je u sjedlečkoj i lublinskoj guberniji skupio *Народныя пѣсни, сказанія, сказки и проч.* (III/IV. 442—473). Pjesme su svadbene, žetelačke i šašive, a pripovijetke su sitnije, ponajviše humorističke. — Iz zbornika Đinovskoga nastavljaju se *Этническія пѣсни Дебрескія* (III/IV. 429—436), od kojih su ovdje štampane tri: Marko Kralević i Arapin, Marko Kralević i Bele od Kostura, Sekula Detence i Korun Aramija. — Iz „Mor. Губ. Вѣд.“ (1902) preštampani su *Матеріалы для изученія говоровъ Могилевской губернии* (III/IV. 413—428), u kojima dolaze poslovice, gataña, zagonetke, zagovori i neke pjesmice. — E. Jakovlev je skupio *Пять сойотскихъ сказокъ* (II. 237—244). — Legende i dokumente *О принятіи чукочъ въ русское подданство* (II. 147 do 154) priopćuje V. Bogoraz. — N. Ončukov u članku *Былинная поэзія на Печорѣ* (III/IV. 358—484) raspravlja o posljednim tragovima bilinā na Pečori; tumači, kako su pjesme onamo došle i zašto ih sada nestaje.

Rječnik ruskih dijalekata popunjuju dva prinosa: A. Jarkov priopćuje *Народныя прозвища* (I. 127—128) iz permanske gubernije; V. Vodarski: *Областныя слова Рыбинскаго уѣзда Ярославской губернии* (III/IV. 392—412).

**Wisła.** *Miesięcznik poświęcony krajoznawstwu i ludoznawstwu.* Red. Erazm Majewski. Tom. XVI. Zeszyt 1—6. Warszawa 1902.

Godine 1901. bila je u Lublinu gospodarsko-obrtna izložba, na kojoj se našao i odio za etnografiju i folkloru gubernije lublinske. Brigu oko ovoga odjela imao je poznati folklorist H. Łopaciński, te je izložba u svakom pogledu lijepo uspjela. Glavni se rezultati priopćuju u III. sv. „Wisła“, gdje se nalazi i opis etnografskoga odjela na rečenju izložbi i pripovijeda se o opsežnim pripravama, koje je za ņu proveo Łopaciński (s. 334—342). Iz članaka u III. svesku dobivamo jasnu sliku o životu naroda u lublinskoj guberniji. Tu najprije H. Łopaciński podaje geografsko-historijski prijedlog *Dawniejsze podziały administracyjne dzisiejszej gubernji lubelskiej* (s. 279—283). — I. Wolanowski piše *O szopce lubelskiej z przed lat trzydziestu* (s. 282—290), prikazujući starinski narodni običaj, neku vrstu narodnoga teatra, kad seoski momci oblaže selom s „kolibicom“ te pri tome izvode osobitu igru, u kojoj su dijalozi u stihovima. — W. Olechnowicz donosi *Kilka słów o typie polskim wogóle, a lubelskim w szczególności* (s. 269 do 297). Pisac govori o polskome tipu uopće te razlaže, da su se u polskome narodu sastale tri glavne rase: jedna od njih, kratkoglava rasa srednoevropska dolazi u Karpatima i na řezinim sjevernim obroncima gotovo kao čista rasa; što se više primiče sjeveru, k Baltiku, mijęša se s drugom rasom — s jasnim blondinom sjeverne Evrope. Treći tip — sredozemni — zastupan je u lublinskom kraju više nego u drugim krajevima. — R. Świdziński priopćuje *Przyczynki lu-*

doznawcze z gminy Skierbieszów w powiecie Zamojskim (s. 299 do 304), u kojim prilozima opisuje kuću, različne običaje, poglavito svadbu s pjesmama, što se uz ňu pjevaju. — W. Koźmian u članku *Kilka słów o mieszkańcach parafji Krzczonów w powiecie lubelskim* (s. 304—313) naročito opisuje odijelo ovoga kraja, a opis je objašnien lijepim slikama. — Jednaki predmet obrađuje više prinosnika iz razlićnih sela u članku: *Kilka wiadomości o odzieży ludowej w gub. lubelskiej* (s. 346—357). — B. Szewc: *Zwyczaje i obrzędy weselne we wsi Wielączy w pow. zamojskim* (s. 314—321). U pjesmama, što se pjevaju uz svadbene obrede, pripijeva se: „O łado, łado!“ — Više prinosnika u članku *Obrzędy religijne i zwyczaje przy nich zachowywane* (s. 358—363) opisuje: porod, ženidbu i pogreb. — H. Łopaciński u članku *Okazy staropolskiego stylu budowlanego w Goraju i Wrzesławcu* (s. 372—377) tumaći stil staropolske kuće, koji je zanimljiv poradi originalne arhitekture i obilate ornamentike. — Drugi članci govore o materijalnoj kulturi lublinskoga kraja.

Nakraće negoli lublinski kraj prikazuju se pojedina polska sela u više članaka. Tako A. Rumłówna donosi folklorsku građu *Z miłi kwadratowej obszaru nad rzeczką Kosówką w pow. białostockim* (I. 56—68): tumaći topografske nazive, navodi primjere mazurovańa, narodna tumaćeńa ptićjega pjeva i opisuje svadbene i pogrebne običaje. — Z. Staniszevska pripućuje građu: *Wieś Studzianki* (II. 162 do 195; III. 388—407; IV. 490—505; V. 603—634; VI. 689 do 723), u kojoj je toćno opisana kuća sa svim gospodarskim zgradama i pridodani su nacrti; daļe se navode narodni običaji i dječje igre, od kojih se neke sasvim slažu s igrama iz našega Otoka („Zbornik“ VII. 1). U drugom se dijelu s rijetkom vještinom opisuje svadba; tipićki dijalozi posve su toćno reproducirani. Jednako je lijepo opisana smrt i pogreb. Potkraj građe dolaze vraćańa i gatańa, narodne pripovijetke, poslovice, zagonetke i pjesme (s notama).

Iz pojedinih područja folklora navodim ove prinose. R. Lilientalowa pripućuje daļe *Pieśni ludowe żydowskie* (I. 99—104; V. 635 do 640) u polskome prijevodu. U prvome su dijelu uspanke („kołysanki“), a u drugome pjesmice dječje i školske, ljubavne i svadbene. — St. Dąbrowska donosi rukovet *Piosnki przy sianożęciu w Żabnie* (VI. 762—765). Motivi ovih żetelaćkih pjesama malo se razlikuju od motiva odrugud poznatih pjesama. — J. Milewska pripućuje *Ucieszne opowiadania z Ciechanowskiego* (VI. 724—732). Dvanaest šaljivih pripovijedaka. — G. Smólski je skupio *Drwinkowania i żarty Pomorzan* (I. 77—98). Pisac u uvodu spomińe, da je osobina ne samo Kašuba, nego i svih starih Pomoranaca, da se rado izruguju susjedima te im pridijevaju nadimke. Među pomoranskim narodom kola mnoštvo pošurica, koje su pune originalnoga narodnog humora. Danas se dakako te pošurice pripovijedaju (dońo)ńemaćki, te ih je pisac pribrao iz razlićnih izvora. One će dobro poslužit i onome, tko se da na komparativno izućavańe ovakvih lokalnih šala. — M. Stattlerówna upoznaje nas u članku *Hafciarstwo ludowe w okolicach Ojcowa* (I. 44—56) s narodnim vezovima u guberniji kielećkoj. U Poljskoj se do-

sada nije svraćala velika pažnja na ovo područje folklore. Osim nekoliko uzoraka vezova iz Galicije („Wisła“ XIV. i XV.) i osim nekoliko uzgrednih biležaka, koje se nahode u različnim građama („Wisła“ III. 22; VI. 190; VII. 295; VIII. 635; Kolberg, „Lud, jego zwyczaj“, I., „Krakowskie“ I.), nije se potań pisalo o tome predmetu. U ovom se članku točno prikazuju vezovi u opisu i slikama. Pretežu motivi iz biłskoga svijeta (lišće i cvijeće). — Tako isto zaslužuju pažnju nakiti od šarena papira, načinieni nožicama; nima kite zidove svojih stanova poglavito u selima zapadne Galicije i u lublinskoj guberniji. U članku *Wycinanki* (IV. 477—482) opisao je ovu vrst narodne vještine J. Warchałowski i svoj opis objasnio slikama. — W. E. Badura opisuje *Żniwo w wioskach parafji Pobiedr i Krzęcin* (IV. 484 do 489); način žetve, oruđe, žetelački običaji i pjesme.

U Poljskoj se već mnogo uradilo oko dijalektologije, ali neki su krajevi još ostali neistraženi. Da se oblaķša rad u tome smjeru, priopćuje S. Szober: *Kwestjonariusz do djalektologii polskiej* (I. 1—17), u kojemu podaje točne upute, kako vala zapisivati pojave fonetičke, morfoloģićke, sintaktićke i leksikografičke. — Lijep prilog za rječnik Slovinaca u Pomoraciji donosi Nadmorski u članku *Potabianie i Słowinicy* (II. 141—161). — I. Wolanowski je pribrao podatke o đackom govoru: *Gwara uczniów lubelskich z lat 1875—1885* (I. 123—124). Učitelja su n. p. zvali *belfer*, popravak iz jednoga predmeta *drynda*, ponavljanje razreda *zimować*, nadimci učiteljima: *Łopata*, *Homer*, *Pomidor*, *Jezuita*, *Pis* itd.

Mnoštvo sitnijih priloga iz svih područja folklore dolazi kao odgovori na „Poszukiwania“ u svakome svesku.

H. Paprzyca: *Poglady religijne przodków naszych* (II. 219 do 235; IV. 507—533). U ovom je godišnjaku samo prvi prilog o *đavolu prije XVI. vijeka*. Pisac počevši od kronike Kadłubekove († 1223) navodi mnoštvo mjesta u različnim kronikama i drugim spisima, koji spominu đavola u Poljskoj do XVI. vijeka. Građa je vrlo obilata te će dobro poslužiti komparativnome izučavanu sredovječne religije. — Dvije današnje *priče o đavolu* priopćuje Er. Rawita-Gawroński (II. 268 do 270). Druga je zanimljiva po tome, što nam donekle tumači naše kajkavsko ime „vražji stric“ bilke osata (pol. oset, nem. Distel). Đavo umoli u sv. Petra, neka mu đa da sije, kao i ljudi što siju. Sv. Petar mu dopusti, da sije ovas (pol. owies), ali pod pogodbom, da ne smije zaboraviti tu riječ. Kad ga je poslije nekoga vremena pitao sv. Petar, šta sije, nije se đavo više mogao pravo sjetiti i rekao: „oset“. „Od toga vremena ljudi siju žito, a đavo osat“. — I. Radliński nastavlja svoju studiju *Apokryfy judaistyczno-chrześcijańskie* (V. 577—693; VI. 733—754). Ovdje govori o biografijsko-historijskim apokrifima, koji se u glavnome grupiraju oko Hrista i njegove okoline (evanđela i djela apostolska). Pisac prikazuje Protoevangelium Jacobi, Evangelium de nativitate Mariae, Historia Josephi fabri lignarii, Johannis liber de dormitione Mariae i Liber de ortu Beata Mariae et infantia Salvatoris. Mnogi motivi ovakih apokrifa prešli su u pričanje razlićnih naroda, ali pisac ne dira u to, već samo raspravlja o genezi pojedinih apokrifa i

navodi njihov sadržaj. — M. Zaborowski: *Slowianie pod względem rasy i ich początek* (II. 209—218; IV. 534—547; V. 649—657). (Prevela s francuskoga Luc. M.). Pisac se ovdje trudi da spase t. zv. celto-slavensku teoriju, koju je osim drugih pobio i Niederle. Zborowski nastoji dokazati, da su današnji sjeverni Slaveni došli iz krajeva među Dunavom i Adrijatikom; prvobitno su bili kratkoglavci i tek prije svoga odlaska pomiješali se sa svijetlim dugoglavcima, koji su prebivali u zapadnom dijelu srednje Evrope. Smjer njihove selidbe mogao je biti samo na sjever, i to poradi trgovine s jantarom. Prešavši preko Karpata širili su se prema Baltiku i tu stvorili svoju kulturu, uveli spaljivanje mrtvaca (običaj, koji do njihova dolaska nije bio poznat ondje), porabu metala i stakla (gvožđe im je služilo samo za ukrasne predmete). Ove i druge prilike pokazuju, da dolazak njihov na sjever nije mlađi od etruske epohe (VIII. i IX. vijek prije naše ere). Nihov je tip bio srodan s tipom celtskim, a iza Karpata naišli su na svijetao narod neolitički, koji su djelomice apsorbirali. Prvobitna njihova civilizacija na dođoj Odri, Visli i na obalama Baltika, gdje su potisnuli Fine na istok, počela je propadati i mijenjati se, kad su iz Skandinavije došli Germani, koji su ih upoznali s oružjem, gvozdenim alatima itd. U to su se vrijeme stali Slaveni razilaziti kolonizirajući istočne krajeve sjeverne Rusije (V. vijek). — J. Talko-Hryniewicz u članku *W kwestji pochodzenia Słowian* (VI. 754—761) odbija neke tvrdnje prof. Potkańskoga (u „Kwartaln. histor.“), što ih je ovaj iznesao u povodu Niederleova članka „O podrijetlu Slavena“ (u „Starožitnostima“). Dokazuje, da središte kratkoglavaca za istočnu Evropu leži pod Karpatima.

Između novih knjiga, koje se recenziraju, spomišem ove: Talko-Hryniewicz, „Поляки“. *Антрополог. очеркъ*. Moskva 1901. (Rec. I.). — Isti, *Польская антропологическая литература*. Moskva 1900. (Rec. I.). — Bugusławski E., *Metoda i środki poznania czasów przedhistorycznych w przeszłości Słowian*. Kraków-Warszawa 1901. (Rec. I.). — Zdziarski St., *Pierwiaszek ludowy w poezji polskiej XIX. wieku. Studja porównawczo-literackie*. Warszawa 1901. (Rec. II.). — Krzywicki L., *Systematyczny kurs antropologii. Rasy psychiczne*. Warszawa 1902. (Rec. III.). — Jaworski J., *O przesądach i zwyczajach ludu naszego, dotyczących pomocy dla rodzących oraz opieki nad noworodkiem*. Warszawa 1901. (Rec. IV.). — Tetzner Fr., *Die Slaven in Deutschland. Beiträge zur Volkskunde der Preussen, Litauer und Letten, der Masuren und Philipponen, der Tschechen, Mährer und Sorben, Polaben und Slowinzen, Kaschuben und Polen*. Braunschweig 1902. (Rec. VI.). — Judt I. M., *Żydzi jako rasa fizyczna. Analiza z dziedziny antropologii*. Warszawa 1902. (Rec. VI.).

**Národopisný Sborník českoslovanský.** Vydává Národopisná společnost českoslovanská a Národopisné museum českoslovanské. Redaktor *Jiří Polívka*. Svazek VIII. V Praze 1902.

K. Slavíková-Welsova donosi *Lidopisné záznamy ze Slovenska* (s. 1—17). „Zametak moje velike ljubavi prema Slovacima — govori

spisateljica — bacila je u moju dušu drama Gabrijele Preissove „Gazdina roba“. Studij ove drame otvorio mi vrata, kroz koja sam ušla u Slovačku. Stala sam zapañena diveći se novome svijetu i ñegovu narodu, kojega se još nije taknula tuđa kultura . . .“ U prvom poglavju priopćuje podatke iz nitranske okolice o bolesti, smrti i ukopu. Točno reproducira pripovijedañe neke stare žene, zato se i ñezin prilog čita kao novela, a opet je u vjernoj slici uhvatila narodne običaje. Evo kako je pripovjedačica kazivala smrt svoga oca: „ . . . Za nekoliko dana pohodila sam ih (t. j. oca) opet s djetetom na ruku. Mamica nijesu bili doma; ,zapletali‘ su mlade nevjeste. Ne umije to svatko, mlade nevjeste ,zapletati‘! Još su jednu ,zapleli‘ i onda donesli holbu vina i dva kolača, pa opet otišli drugu ,zapletati‘. Kad sam došla, tatice su rekli (pripovjedačica govori slabim glasom i uz tako značajne geste, da jasno pred sobom vidiš bolesnika): „Anča, ti li si to?“ — Jesam, tatice, kako vam je? — „Zlo je sa mnom . . . a to je Kačka?“ — To je moja Anička, Anička, tatice . . . — „Aha . . . joj, boli me glava . . .“ Ja pohitim po vodu i na glavicu im dam mokru krpu, a oni reknu: „Ah, to mi godi . . . već sam sasvim pripravljen za majčicu zemlju . . .“ Tako su malo ležali a onda su rekli: „Anča, evo vina, napi se, donesla je mati“. — Ne ću, tatice, ne trudite se, nije vam dobro. — „No, samo uzmi, napi se; kad mene ne će biti, nitko ti ne će davati“. (Pripovjedačica zaplače.) Ali ja nijesam ni okusila vina. Kad sam se od njih oprastala, bilo je to u ponedjeljak, rekla sam: Čuvao vas Bog, tatice, ja sad moram kući . . . — „Daj Bog nebeski“, rekli su tatice. To je bilo o 4. uri popodne, a u 7 ura uveče, kad je sunašće zalazilo, preminuše. Kad im je došao smrtni čas, navalila mi je krv u grlo. Mamica su donijeli krčag vode, namočili u ñu krpu i oprali krv. Za pô krčaga krvi iz njih izašlo! Pedeset godina imali su istom naš tatice! Sad su mamica vidjeli, da je došla zadña ura, zapalili posvećenu svijeću i dali im je u ruku. Zatim su nalili posvećene vode u zdjelicu i rekli im: „Jurko, blagoslovi mene i tvoje dijete“. Oni su namočili prste u vodu, prekrstili se i blagoslovili najprije sebe; onda su opet namočili prste u zdjelici, blagoslovili sve nas, pogledali na nebo, zatvorili oči i još čas, pa su bili mrtvi. Tako su svršili naš dobri i pametni tatice . . .“ — Jednako se pripovijeda o ukupu. Što su u nas u nekim krajevima narikaće, to je ondje „organista“. On na pogrebu pjeva pjesme, koje sam slaže za svaku zgodu; koliko je u takvoj pjesmici stihova, toliko mora pokojnikov rod platiti šestica. Nad svakim je mrtvacem druga pjesma; kad na pr. umre momak, pjeva „organista“:

Ach, rozvažme všeci, že není iné svet,  
ako prázdna pára a krehký růže květ.  
Smrt ma zachvátila, s kosú svú zranila,  
v mojom mladém věku ze sveta shladila.  
Nesmím více spanilost sveta požívat,  
a svojich rodičou nesmím viac tešívat.  
Preto ach, rodičia, s vámi sa rozlúčam  
a za lásku vašu, Bohu vás porúčam.  
Naposledy všetkým mládencóm a pannám,  
že ma zprevádzáte, vrúcné vďaky vzdávam.

Tako se osobite pjesme pjevaju djevojci, mladoj ženi, mužu itd. Ovdje ih je lijep broj prikupljen.

J. Kubín: *Lidové dopisy* (s. 18—21). Pisac upozoruje na to, da se pri skupljanu folklorske građe dosada nitko nije obazirao na narodna pisma. (U nas se mislilo na to; isp. „Zbornik“ II. s. 332). Pisac ima zbirku pisama iz južne Češke (poklađa je Národop. muzeju). Kupio je samo pisma ljudi, kojih primitivna školska odgoja nije nimalo otuđila od naroda. Narod se laća pera samo u rijetkim zgodama. Pisma se ponajviše izmjeñuju među roditeljima i djecom, koja su u školama, u službi, u vojništvu. Onaj u tuđini mora često ponovno opominuti, dok mu odgovore. Početak je pisma obično tipičan: „Já tě mnohokrát pozdravuju a vědomost ti dávám . . .“ „Já doufám, že vás při stálém a dobrém zdraví vynatrefim . . .“ Často se puta pismo počinje: „Pochválen bud' Pán Ježíš Kristus“. Završuje se: „Tedy tě mnohokrát pozdravuju a libám . . .“ ili se rado pridomeću stihovi; na pr. „Let', psaničko, let' p'es ten celý svět, až k naši kamarádce, k tej její zahrádce . . .“ itd. Stil je u tim pismima vrlo priprost; interpunkcije su rijetke; kadšto se ista rečenica ponavlja u različitim varijacijama. Inače su pisma isprepletena sentencijama i poslovicama (na pr. stará láska jesi nehoří, ona přece pomalu tutlá — večer uteče jako voda — já sem na něj čekala jako na smilování . . .). Da se u pismima često nađe naivnosti, razumije se samo po sebi; tako mati pišući kćeri dodaje: „My psani neviplatime, aby dřív došlo já se bojím, že by zustalo nehde ležet“. Na ovu prostodušnost vala odbiti osobitu ljubav prema nemač kome jeziku: hoće se čovjek pred svojima podičiti, da zna više od njih. Tako se neki Matěj Kolouch potpisuje Mathias Kollouch, a drugi moli svoje, neka mu pišu na adresu: „An hern Adalbert Zivot . . .“ Pisac napokon ističe, da su ovakva narodna pisma zanimljiva i za grafologa.

R. Bíbová: *O krajce* (s. 21—34). Spisateljica kazuje povijest čipaka te uspješno pobija mišljenje prof. Ilg-a (*Geschichte und Terminologie der alten Spitzen*. Wien 1875), Sequin-a (*La dentelle*. Paris 1875) i dr., koji drže, da je tehnika čipaka nastala u vrijeme renesanse ili Henrika I. u Francuskoj itd. Po opisu S. Davidova *Русское кружево* (Petrogr. 1892) pokazuje, da su čipke u Rusiji poznate već na početku XV. vijeka. Zatim pripoejuje historičke podatke o čipkarstvu u Češkoj, Moraviji, Sleskoj, Slovačkoj i Rusiji. Razlaže tehniku čiparsku u ovim stranama i tumači različne nazive. — Ad. Černý: *Kovové a dřevěné výrobky huculské* (s. 109—118). „Národopisné Museum Československé“ ima među svojim zbirkama i znatnu kolekciju narodopisnih predmeta huculskih, koji se svojom ornamentikom odlikuju od drugih slavenskih predmeta ove vrste. To su poglavito kovni predmeti i to od žute mjedi i od drva. Za češki ih je muzej skupio na svome naučnom putu Fr. Řehoř. Predmeti od mjedi služe Huculima ponajviše za nakit odijelu, a od drva ponajviše za kuhinjsko posuđe. Danas ova vještina više ne cvate tako, kako je nekoć cvala, a glavno je središte selo Žabe na Čeremoši (gdje se izrađuju gotovo sve vrsti), Javorov (batine i kubure), Brustury (páte za remeñe) i Sokolivka (lančiči). U ovome se članku uz slike opisuju pojedini predmeti. Najlepšu zbirku huculskih

predmeta ima „Museum Dzieduszyckych“ u Lavovu, koji je izdao i obilato ilustrirani katalog svoga huculskog odjela. O tome su još pisali: V. Szuchewicz, Гуцульщина I. Lwów 1901.; L. Wierzbicki, Wzory przemysłu domowego. Serya VI. Wyroby metalowe włościan na Rusi (Hucuły). Lwów 1882. Serya VII. Wyroby snycerskie włościan na Rusi (Hucuły). Lwów 1883.

J. Mančal: *Prostonárodní podání Zálesáků o domácích zvířatech* (s. 117—132). U Zalesima je osobito obilato pričahe o domácim životinama, te se s njima mnogo vrača i liječi. Pisac najprije govori o govedima navodeći mnoštvo gataña i vračaña; na pr. tko ne će da mu se krave obadaju, mora ih na Veliki petak natrti snijegom po rptu; duva li na Badňak jak vjetar, krave će obilno davati mlijeka; tko prije Đurđeva dana ulovi žuta lepira i razastre po dlanu, negova će krava imati žuto maslo; da se iz goveda istjeraju „erví“, uzme se u jednu ruku čkaľ a u drugu kamen i govori se: „Bodláčku (= čkaľ), já tobě tvou hlavu zlomím, pod kámen ti ji vložím, nepustím tebe, až mně vyženeš z mého hováda červy z jeho místa“, zatím se izmole tri očenaša i zdravomarije i — za tri dana nema erví. Tako se navode gataña i vračaña o koňma, svináma i živadi (na pr. na Badňak djevojka pod stolom „kvočka“, da bi kvočka rado sjedila na jajima; iz jaja, koja se nasade na dan sv. Valentina, guske su slabe i belešljive; tko hoće da mu kupľeni golubovi ne odlete, provuče im tri puta noge pod stolom i govori: „Litej okolo domu a přilet' zrovna domů“ itd.). — J. Valchář: *Prostonárodní lékařství na Dolnokralovicku* (s. 132—146). Ovdje se za različne bolesti popisuju „lijekovi“, koji ponajviše idu u područje zakliňáña, pa kao i u nas (isp. „Zbornik“ VII. 1), tako se i ovdje mnogo služe stihovima; na pr. zakliňáčica tri puta prekrsti grozničava bolesnika i govori:

Pane Bože, račiž pomáhati,  
 což já budu počínati.  
 Šel Pán Ježíš okolo hubna (= gumno),  
 Panna Maria a Jan Křtitel s ním.  
 Potkal ho Božej.  
 „Božej, kam jdeš?“  
 „N. N. do těla!“  
 „Co tam budeš dělat?“  
 „Budu kosti lámat a krev pít.“  
 „Nechod' tam; raději jdi na mrchoviště  
 kosti lámat a krev pít!“

Tko boluje od lišaja, satire u petak rosu s prozora tri puta, nòme tare lišaj i govori:

Lišej, lišej divoká,  
 nedělej se široká!  
 Židé v pátek maso jedí —  
 at' tě, lišej, taky snědí!

U ovoj se knízi svršuje znatni zbornik V. Tille-a *Povídky sebrané na Valašsku r. 1888.* (s. 35—108), te je na kraju kníge dodan registar (zemľopisna i mjesna imena, vlastita imena, osobe i stvarni indeks), koji vrlo olakšava porabu pripovijedaka.

Između drugih ocjeњуju se ove knižice: Гринченко Б. Д., *Литература украинскаго фольклора 1777—1900. Опытъ библіографическаго указателя*. Черниговъ 1901. (Rec. J. Polivka). — Folklor. Podręcznik dla zajmujących się ludoznawstwem. Ułożył G. L. Gomme. Przetłómaczył z angielskiego W. Szukiewicz. Opatrzył przedmową S. Eljasz-Radzikowski. W Krakowie 1901. (Rec. V. T.). — Гнатюк Б., *Словаки чи Русини? Причинки до виясненя спору про національність західних Русинів*. Зап. наук. тов. ім. Шевч. т. XLII. (Rec. J. Polivka). — Leger L., *La Mythologie slave*. Paris 1901. (Rec. J. Máchal). — Čečetka F. J., *Od kolébky do hrobu. Lidopisné obrázky z Poděbradska*. V Praze 1901. (Rec. V. J. Dušek). — *Powieści ludu polskiego na Śląsku. Z ust ludu zebrał Lucian Malinowski. Część II. Śląsk Górny. Mater. antrop.-etnogr. Akad. umiejętn. w Krakowie. Tom. V. W Krakowie 1901.* (Rec. J. Polivka). — *Ungarische Volksmärchen. Ausgewählt und übersetzt von Elisabet Sklarek. Mit einer Einleitung von A. Schullerus.* Leipzig 1901. (Rec. J. Polivka, koji je pripovijetke vješto razređao prema motivima u grupe).

---